

Determining the Drivers of Culture-led Regeneration of Bushehr's Historic Fabric: A case study of Khayyam-Khani

Mahsa Chizfahm Daneshmandian¹ , Somayyeh Sharooni²

1. (Corresponding Author) *Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Persian Gulf University, Bushehr, Iran*

Email: m.daneshmandian@pgu.ac.ir

2. *Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran*

Email: s.sharooni@pgu.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article History:

Received:

27 December 2025

Received in revised form:

5 March 2026

Accepted:

29 March 2026

Available online:

11 May 2026

Keywords:

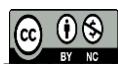
*Historical Fabric,
Culture-led Regeneration,
Drivers,
Khayyami,
Bushehr.*

ABSTRACT

Despite its distinctive architecture and valuable cultural assets, the historic fabric of Bushehr is experiencing substantial physical deterioration and profound social stagnation. Under these conditions, the Khayyami Ritual, as an important form of intangible cultural heritage—holds considerable potential to serve as a catalyst for the area's cultural and spatial revitalization. This study aims to identify and prioritize strategies for culture-led regeneration, with particular emphasis on the potential of Khayyami performances. Methodologically, the research adopts a mixed-methods design and is applied in its purpose. Relevant culture-led regeneration strategies were first identified through an extensive literature review and subsequently prioritized by local experts. The MICMAC structural cross-impact analysis was then used to assess the influence and dependence of each strategy, enabling the identification of key driving variables. The findings show that three strategies, expanding cultural events, reconstructing and rehabilitating historic buildings, and strengthening the creative industries, exert the greatest influence and thus constitute the principal drivers of Bushehr's regeneration. As such, major investments and policy initiatives should be concentrated in these domains. In parallel, the careful management of urban image and branding is essential. Other strategies hold secondary priority and are likely to become operational once the primary drivers have been successfully established. Nevertheless, ensuring long-term sustainability requires dedicated attention to social participation and institutional collaboration. Overall, the proposed analytical framework provides a strategic roadmap for policymakers and urban planners seeking to guide the sustainable and culturally grounded regeneration of Bushehr's historic fabric.

Citation: Chizfahm Daneshmandian, M., & Sharooni, S. (2026). Determining the Drivers of Culture-led Regeneration of Bushehr's Historic Fabric: A case study of Khayyam-Khani. *Journal of Sustainable City*, 9(1), 35-51.

<http://doi.org/10.22034/jsc.2026.544099.1875>

© The Author(s)

Publisher: Iranian Geography and Urban Planning Association.

Extended Abstract

Introduction

The historic fabric of cities, despite its rich architectural qualities, is today facing a set of interrelated challenges, including declining social vitality, economic stagnation, and the growth of underutilized areas. These valuable urban cores, which embody cultural heritage and urban identity, have been unable to participate effectively in the process of urban development due to residents' economic difficulties and the lack of adequate governmental programs. As a result, a wide range of physical, social, and cultural assets within these areas are gradually deteriorating and, in some cases, being completely lost. Addressing these conditions necessitates an approach that extends beyond conventional conservation practices and instead seeks to activate the endogenous potentials of historic districts while maintaining their heritage values. Within this perspective, culture-based regeneration has emerged as a conceptual framework that links heritage preservation with social revitalization and economic development. This approach treats culture not merely as an intrinsic value but as a strategic instrument for stimulating economic development and revitalizing historic districts. By emphasizing local scales and the dynamics of human–place interaction, culture-led regeneration aims to cultivate distinctive, attractive urban environments capable of drawing the talent and investment associated with creative industries.

Within this context, the recent emergence of the Khayyam-Khani, musical performances based on Khayyam's quatrains, has played a notable role in activating cultural spaces, reinforcing social vitality, and attracting both domestic and international visitors. This phenomenon presents a distinctive opportunity to formulate integrated strategies that simultaneously advance social revitalization and economic development. Nevertheless, conservation efforts in Bushehr have predominantly been limited to isolated, single-building interventions. These fragmented actions have not succeeded in reconstituting the social networks or

establishing the sustainable economic mechanisms required for long-term regeneration.

To address this gap, the present study identifies, analyzes, and prioritizes culture-led regeneration strategies tailored to Bushehr's historic fabric, with particular emphasis on the transformative potential of the Khayyam-Khani. The research is guided by two principal questions:

Given the endogenous capacities of Bushehr's historic fabric, which culture-led regeneration strategies are most effective?

How can these strategies be prioritized through an examination of their interrelationships?

Methodology

This study adopts a mixed-methods and applied research design, with the overarching aim of developing a practical framework for selecting effective regeneration strategies. The research was implemented in two principal stages. First, an extensive review of the literature, supported by exploratory desk-based research, was conducted in order to identify culture-based regeneration strategies.

Second, the Delphi technique was applied to contextualize and prioritize these strategies for the case of Bushehr. Data were gathered through a structured questionnaire administered to a purposive sample of 15 experts, including university academics, urban planners, tourism specialists, and local music practitioners, all with a minimum of five years of professional experience. Content validity was ensured through the preliminary review and confirmation of the questionnaire by selected academics and subject-matter specialists before the formal commencement of the Delphi rounds. Reliability was established by attaining theoretical saturation and achieving statistical stability in expert responses during the final round. Finally the resulting data were analyzed and classified using the MICMAC method (Matrix of Cross-Impact Multiplications Applied to Classification). This structural-analysis approach evaluates the interrelationships among key variables within a complex system to identify the most influential “driving” variables that

guide future development pathways. A direct-influence matrix was employed to score pairwise relationships on a scale ranging from 0 (no relationship) to 3 (strong relationship).

Results and Discussion

Following the review of theoretical foundations, eight core culture-based regeneration strategies were identified. These strategies comprise: (1) strengthening cultural and creative industries; (2) event-based urbanism; (3) fostering the presence of artists and the broader creative class; (4) enhancing social participation and institutional collaboration; (5) reconstructing and rehabilitating historic buildings; (6) improving urban spaces and advancing placemaking; (7) cultivating a distinctive urban image and brand; and (8) developing cultural tourism.

To examine the feasibility of these strategies within the specific contextual conditions of Bushehr's historic fabric, a structured questionnaire was developed and administered among experts. Following the criteria established in the research methodology, a purposive sample of 15 specialists was selected, including 5 university academics in urban planning and architecture, 3 experts from the Cultural Heritage and Tourism Organization, 5 municipal managers and planners, and 2 professionals in tourism and urban tour operations. The findings from several successive rounds of the Delphi method, after achieving consensus among experts, served as the basis for structural analysis using the MICMAC software. To describe the relationships, a Direct Influence Matrix (MDI) was employed. In this matrix, influence scores ranged from 0 to 3, where 0 indicates no relationship, 1 indicates a weak influence, 2 indicates a moderate influence, and 3 indicates a strong influence. Additionally, the symbol P denotes potential influence, which cannot be determined through consensus. Data from the statistical rounds were analyzed in an 8×8 matrix corresponding to the selected indicators. Out of the 64 evaluated relationships (influence and influenced), 27 relationships scored 0 (no effect), 11 scored 1 (low effect), 10 scored 2 (moderate

effect), and 16 scored 3 (strong effect). The table's fill coefficient was 57.8%, indicating a good distribution of indicators within the matrix. The MICMAC analysis grouped the eight regeneration strategies into four distinct clusters according to their respective levels of influence and dependence.

1. Independent variables, which exhibit high influence and low dependence, constitute the principal drivers of the system. Three strategies fall within this cluster: cultural and social events, the reconstruction and rehabilitation of historic buildings, and the development of cultural and creative industries. Experts identified the expansion of cultural events, particularly the successful annual Koucheh Festival, as the most influential and highest-priority driver. The Koucheh Festival is held every year in March at Café Haj Raees, located in the historic Shenbadi neighborhood of Bushehr. During this event, various local music groups gather to present their indigenous melodies in a friendly competitive format, with Khayyam-Khani serving as the festival's central feature. This element appears to be the main reason why the variable was considered the most significant by the study's target community. Following the popularity of this annual event, additional cafés and workshops for producing musical instruments have been established in the Shenbadi neighborhood, where Khayyam-Khani has become a recurring activity throughout the year. Consequently, the development of such events appears to constitute a key lever for the regeneration of Bushehr's historic fabric.

The introduction of music-related industries and multifunctional spaces—including music halls, recording studios, educational spaces, cinemas, cafés, and retail outlets, as exemplified in Omaha—represents a second key lever for regeneration. At present, workshops for making musical instruments (such as ney-anban) and art galleries exist only on a limited scale in Shenbadi. Implementing this strategy and expanding these spaces could create opportunities for new industries such as music education, recording studios, and content production, potentially acting as a

strong catalyst for other dimensions of regeneration.

The “reconstruction and rehabilitation” of individual buildings represents another factor that is partially being realized. For instance, the Haj Raees Mansion was restored and converted into a traditional hotel that hosts the Koucheh Festival. Conducting performances in these rehabilitated historic spaces has enhanced cultural attractiveness and reinforced heritage preservation. Nevertheless, substantial potential remains for implementing rehabilitation projects for other historic buildings and for development-stimulating initiatives. Such initiatives could have a highly positive impact on the functional revival of decayed urban fabrics.

2. Linkage variables demonstrate both high influence and high dependence. Cultivating a strong urban image and brand is situated within this volatile cluster, as it possesses the capacity to generate significant and at times unpredictable effects. Although branding plays a critical role in attracting tourists and creative professionals, its success is strongly contingent upon the overall performance of broader regeneration processes. Effective management of this strategy requires careful and precise planning to preserve coherence between the projected urban image and on-the-ground realities. In Bushehr, Khayyam-Khani is recognized as a cultural symbol among artistic and educated communities, particularly the younger generation. However, this phenomenon has not yet achieved widespread adoption among the general public, especially among older generations who have less exposure to modern media. Consequently, the strategy of “cultivating an urban image” is still in a gradual stage of realization.

3. Dependent variables are characterized by low influence and high dependence. This cluster comprises the enhancement of urban spaces and placemaking, tourism development, and strengthening the presence of artists and the creative class. These strategies function largely as outcomes of other interventions and are shaped primarily by the driving and linkage

variables. Because they exert limited influence in their own right, direct investment in these dependent areas, without first reinforcing the main driving factors, may represent an inefficient allocation of resources. New cultural events, such as the Koucheh Festival and Bushehr Day Festival, along with Khayyam-Khani performances in historic cafés, annually attract both domestic and international tourists. Nevertheless, accommodation and recreational services in the historic fabric remain underdeveloped. In terms of placemaking, the area hosting the Koucheh Festival has become a cultural hub for the younger generation, enhancing vitality and public space activity in the Shenbadi neighborhood.

4. Finally, autonomous variables, displaying both low influence and low dependence, remain relatively detached from the system’s core dynamics. Social participation and institutional collaboration were assigned to this category. This situation indicates that strengthening cooperation among various executive sectors and supporting community participation, despite their inherent importance, alone does not induce significant systemic change and is less affected by other variables. This finding contrasts with the global literature, where local community participation is often identified as a “critical lever” for culture-based regeneration. The discrepancy can be attributed to the particular social characteristics of Bushehr’s historic fabric, where cultural and urban policies are still in the early stages of building trust and collaboration with the local community, and local stakeholders have not yet had sufficient opportunity or motivation for active engagement.

These findings also allow for a reinterpretation of global strategies. Many successful regeneration models initially emphasized physical interventions, such as building rehabilitation, event creation, and the development of creative industries. However, it has later been observed that without support and participation from the local community, the long-term social and economic impacts remain limited. The case of Bushehr mirrors this cycle: the

implementation of driving strategies is necessary first, while community participation is still at an early stage, and its role is expected to grow over time through trust-building and local education. Moreover, these results highlight the importance of sequencing and timing in strategy implementation. Driving strategies can provide the necessary initial stimulus for the regeneration process of historic fabrics, but sustainable success requires a long-term plan for actively engaging the community and developing local capacities. In light of the global literature, the situation in Bushehr suggests that social participation, as a determinant factor, is not yet fully capable of exerting its influence, but with the progression of projects and the cultivation of social trust, it has the potential to become a central and pivotal element in the regeneration process.

Conclusion

This study identified and prioritized the key strategies that underpin culture-led regeneration in Bushehr's historic fabric. The analysis suggests that achieving meaningful regeneration outcomes requires prioritizing three core strategies: expanding cultural events, reconstructing historic buildings, and strengthening the creative industries. Concurrently, the management of urban branding and image-making functions as a critical linkage variable, necessitating sustained and coordinated oversight. The remaining strategies hold secondary priority and are expected to become more effective once the primary driving variables have been firmly established. Nevertheless, the long-term sustainability of the regeneration process depends on giving deliberate attention to social participation and institutional collaboration. Overall, the analytical model developed in this study offers a strategic roadmap for policymakers and urban planners, enabling them to make informed decisions that foster the sustainable and culturally grounded regeneration of Bushehr's historic fabric.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تعیین پیشران‌های باز آفرینی فرهنگ – مبنا بافت تاریخی بوشهر

مطالعه موردی: آیین خیامی

مهسا چیزفهم دانشمندیان^۱، سمیه شرونی^۲

۱- نویسنده مسئول، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران. رایانامه: m.daneshmandian@pgu.ac.ir

۲- گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران رایانامه: s.sharooni@pgu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۰۶</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۲/۱۴</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۰۹</p> <p>تاریخ چاپ: ۱۴۰۵/۰۲/۲۱</p> <p>واژگان کلیدی: بافت تاریخی، بازآفرینی فرهنگ-مبنا، پیشران‌ها، خیام خوانی، بوشهر.</p>	<p>بافت تاریخی شهر بوشهر با وجود برخورداری از معماری منحصربه‌فرد و سرمایه‌های فرهنگی ارزشمند، با فرسایش کالبدی و رکود اجتماعی شدید مواجه است. در چنین شرایطی، ظرفیت آیین خیامی به‌عنوان یک میراث فرهنگی ناملموس می‌تواند محرک بازآفرینی این محدوده باشد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و اولویت‌بندی استراتژی‌های بازآفرینی فرهنگ - مبنا با تأکید بر ظرفیت‌های خیام خوانی انجام شده است. این پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از حیث روش‌شناسی، در دسته پژوهش‌های آمیخته قرار می‌گیرد. ابتدا با مرور ادبیات موضوع، استراتژی‌های مرتبط با بازآفرینی فرهنگ-مبنا شناسایی شدند. سپس، استراتژی‌ها توسط خبرگان بومی اولویت‌بندی شدند. در ادامه، به کمک تکنیک تحلیل ساختاری اثرات متقابل میک مک (MICMAC)، میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری استراتژی‌ها بررسی شد و شناسایی پیشران‌ها بر این اساس انجام گرفت. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که سه استراتژی اصلی شامل: «توسعه رویدادهای فرهنگی»، «بازسازی و بهسازی بناهای تاریخی» و «توسعه صنایع خلاق» دارای بیشترین میزان اثرگذاری بوده و به‌عنوان پیشران‌های کلیدی در بازآفرینی بافت تاریخی بوشهر مطرح‌اند. در نتیجه لازم است سرمایه‌گذاری‌ها و برنامه‌های اصلی با تمرکز بر این سه حوزه صورت گیرد. به‌موازات این اقدامات، مدیریت دقیق «تصویر ذهنی و برند سازی» ضروری است. سایر استراتژی‌ها در اولویت‌های بعدی قرار می‌گیرند و زمینه‌های اجرایی آن‌ها در پی تحقق پیشران‌ها محقق خواهد شد. با این حال، تضمین پایداری پروژه در بلندمدت، نیازمند توجه ویژه به استراتژی «مشارکت اجتماعی و پیوند نهادها» است. به‌طورکلی، روش ارائه‌شده در این پژوهش می‌تواند به‌عنوان یک نقشه راه استراتژیک برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری جهت احیای بافت تاریخی بوشهر به کار گرفته شود.</p>
<p>استناد: چیزفهم دانشمندیان، مهسا و شرونی، سمیه. (۱۴۰۵). تعیین پیشران‌های بازآفرینی فرهنگ- مبنا بافت تاریخی بوشهر مطالعه موردی: آیین خیامی. مجله شهر پایدار، ۹(۱)، ۳۵-۵۱.</p> <p>http://doi.org/10.22034/jsc.2026.544099.1875</p>	
<p>© نویسندگان</p>	<p>ناشر: انجمن جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری ایران</p>

مقدمه

بافت تاریخی شهرها، با وجود عناصر غنی معماری، امروزه با چالش‌های پیچیده‌ای از جمله کاهش پویایی اجتماعی، رکود اقتصادی و رشد مناطق غیرفعال دست‌وپنجه نرم می‌کنند. این مراکز ارزشمند، که نماد میراث فرهنگی و هویت شهر هستند، به دلیل مشکلات اقتصادی ساکنان و کمبود برنامه‌های دولتی مناسب، توانایی ورود به چرخه توسعه شهری را ندارند. در نتیجه، بسیاری از دارایی‌های فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی موجود در این مراکز ارزشمند در حال فرسایش و نابودی کامل هستند. مواجهه با این وضعیت مستلزم اتخاذ رویکردی فراتر از شیوه‌های متعارف حفاظت است؛ رویکردی که به‌جای تمرکز صرف بر صیانت کالبدی، فعال‌سازی ظرفیت‌های درون‌زای بافت‌های تاریخی را هم‌زمان با حفظ ارزش‌های میراثی دنبال کند (قلنبر دزفولی و لاینی، ۱۴۰۱). در پاسخ به این ضرورت مفهوم بازآفرینی فرهنگ‌مبنا^۱ به‌عنوان یک پارادایم نوین شهری مطرح‌شده است (لطفی، ۱۳۸۹: ۴۹). این رویکرد، فرهنگ را نه صرفاً یک ارزش، بلکه ابزاری قدرتمند برای تحریک توسعه اقتصادی و احیای بافت‌های شهری در نظر می‌گیرد. بازآفرینی فرهنگ - مبنا با تمرکز بر مقیاس محلی، تنوع فرهنگی و تعاملات انسان و مکان، به دنبال خلق شهرهایی جذاب، متمایز است تا بتوانند نیروهای متخصص موردنیاز صنایع خلاق را جذب کنند (Pourzakarya & Fadaei, 2019). نتیجه غیرمستقیم این رویکرد، تغییر ساختارها، فضاها و شبکه‌ها است که همگی به بهبود کیفیت زندگی می‌انجامد (Chiu et al., 2019).

بافت تاریخی بوشهر با ویژگی‌های خاص خود، از معماری گرمسیری منحصربه‌فرد و ساختار شبه‌جزیره‌ای گرفته تا پیوند عمیق آن با کارکردهای بندری، بستری بسیار ارزشمند برای پیاده‌سازی استراتژی‌های بازآفرینی فرهنگ - مبنا فراهم می‌کند. فراتر از شاخصه‌های کالبدی، ظهور آیین خیامی (خوانش رباعیات خیام همراه با موسیقی محلی) در سال‌های اخیر، نقشی کلیدی در بازتولید فضای فرهنگی، ایجاد نشاط اجتماعی و جذب گردشگران داخلی و خارجی ایفا کرده است. این ترکیب نادر کالبدی-فرهنگی، فرصتی استثنایی برای طراحی راهبردهایی فراهم می‌کند که احیای اجتماعی و رونق اقتصادی را به‌صورت توأمان دنبال کنند. باوجود این ظرفیت‌ها، تجربیات مرمت در بوشهر تاکنون غالباً به مداخلات پراکنده و تک بنایی، مانند ایجاد بوتیک هتل‌ها و کافه‌های کوچک، منحصر شده (علی‌الحسابی و مزارعی، ۱۴۰۱: ۵۵) و نتوانسته شبکه‌های اجتماعی و سازوکارهای اقتصادی پایدار موردنیاز بافت را بازسازی کنند.

در چند دهه اخیر، پژوهش‌های مرتبط با بازآفرینی فرهنگ - مبنا با استقبال گسترده‌ای مواجه شده‌اند. اما پژوهش‌هایی که موسیقی را به‌عنوان عامل فرهنگی موردتوجه قرار دهد بسیار محدود است. پژوهش‌های صورت گرفته در ایران و به‌طور اخص در بوشهر عمدتاً بر موضوعاتی نزدیک به بحث بازآفرینی، همچون گردشگری فرهنگ مبنا و گردشگری موسیقی متمرکز شده‌اند. علی‌الحسابی و مزارعی (۱۴۰۱)، اقدام به شناسایی مسیرهای گردشگری در بافت تاریخی بوشهر با رویکرد فرهنگ - مبنا کرده‌اند. نتایج این پژوهش سه مسیر مختلف گردشگری ارائه می‌کند تا از طریق آن پتانسیل‌های بافت تاریخی را به گردشگران معرفی‌شده و موجب رونق اقتصاد ساکنین و برند سازی بافت بوشهر شود. مرزبان و مرزبان (۱۴۰۰)، نیز به شناسایی و بررسی عوامل کلیدی مؤثر در ارتقاء گردشگری موسیقی در استان بوشهر پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان‌دهنده آن است که فرهنگ، مراسم و آیین‌های جامعه میزبان، شفافیت و کارایی فرآیندهای اقتصادی و مدیریتی، همسویی نوع موسیقی با تصویر گردشگر از مقصد، بازاریابی و جلب‌توجه رسانه‌ای، از اثرگذارترین عوامل در افزایش جذابیت رویدادهای موسیقی برای مخاطبان و کنشگران به شمار می‌روند. در نمونه‌های داخلی مطالعات، به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بوشهر اشاره دارند، اما هیچ نمونه اجرایی وجود ندارد.

در نمونه‌های جهانی موارد نزدیک‌تری به موضوع پژوهش قابل‌بررسی هستند، نمونه‌هایی که موسیقی محلی به‌عنوان فرهنگ رکنی از بازآفرینی باشد. علاوه بر آن، اغلب پژوهش‌ها ابتدا در میدان عمل و به‌صورت اجرایی پیاده‌سازی شده‌اند و سپس در مقام تحلیل و ارزیابی متأخر تدوین گردیده‌اند؛ به‌بیان‌دیگر، تجربه عملی بستر اصلی شکل‌گیری دانش نظری بوده است که می‌توان از آن بهره برد تا ضمن پرهیز از تکرار خطاهای پیشین، مسیر بازآفرینی فرهنگ - مبنا در زمینه مورد مطالعه را هدفمندتر و کارآمدتر پیش ببریم. کانتیلون^۱ و همکاران (۲۰۲۳)، به بررسی چگونگی بهره‌برداری از میراث موسیقی محلی به‌عنوان زیرساخت فرهنگی پایدار در شهرهای کوچک استرالیا پرداخته‌اند. آن‌ها با ظرافتی خاص به این موضوع اشاره دارد که تکرار سیاست‌ها و استراتژی‌های فرهنگی که توسط شهرهای بزرگ اجرا شده‌اند لزوماً در شهرهای کوچک نتایج مشابهی را به همراه ندارد. شهرهای کوچک با توجه به محدودیت‌های مالی، منابع انسانی و ویژگی‌های خاص خود، نیاز به استراتژی‌های اجرایی متفاوتی در مقایسه با شهرهای بزرگ دارند. بررسی‌های نشان می‌دهد که در شهرهای کوچک باید با تأکید مضاعف بر میراث محلی، مشارکت جامعه و خلاقیت، پروژه‌های فرهنگی پایداری را اجرا کنند. همچنین بر اهمیت حمایت دولت محلی از مشارکت جامعه در حفظ میراث فرهنگی و تقویت بازآفرینی شهری تأکید می‌کند. سمن^۲ (۲۰۱۰) با بررسی یک پروژه نوآورانه در اوماها (آمریکا) نشان می‌دهد که چگونه یک «صحنه موسیقی» موفق می‌تواند به‌عنوان یک کاتالیزور برای توسعه مجدد شهری (بازآفرینی شهری) عمل کند. این پروژه شامل ساخت یک مجموعه چندمنظوره، متشکل از یک سالن موسیقی، یک سینما، فضاهای خرده‌فروشی و مسکونی است. دو عامل هزینه نسبتاً پایین زندگی در اوماها و ابزارهای فناورانه مقرون‌به‌صرفه در صحنه موسیقی شهر، سبب ایجاد جذابیت برای تولیدکنندگان فرهنگی و کارآفرینان شده و سبب شد تا موسیقی در این منطقه تا سطح بین‌المللی رشد کند. همچنین سیاست‌های عمومی سهل‌گیرانه دولت سبب تسهیل فرآیندهای اجرایی و آزادی عمل بیشتر هنرمندان شده است. بیکر^۳ و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان «محوطه‌های فرهنگی، فضاهای خلاق: ایجاد یک چرخش موسیقایی در منطقه محلی» سه پروژه موسیقی مبتنی بر مشارکت اجتماعی در سه شهر در استرالیا و انگلیس را پیشنهاد می‌دهند. هدف این پروژه‌ها تقویت بازآفرینی شهری از طریق مشارکت دادن جوانان در مدیریت برنامه‌های موسیقی، درهم آمیختن هویت محلی با سیاست‌های ملی است. در هر سه شهر، سطوح بالایی از بیکاری و فقر وجود داشت و سیاست‌گذاران امیدوار بودند که با استفاده از موسیقی، حس هویت و تعلق را در بین جوانان تقویت کنند و آن‌ها را از فعالیت‌های ضداجتماعی دور نگه‌دارند. با این حال، نتایج نشان داد در چارچوب‌های فرهنگی گسترده‌تر، تجربه زیسته جوانان اغلب در تضاد با ایده‌آل‌های بزرگ فضای هنری جامعه بود. یکی از دلایل شکست سیاست‌های خلاقانه این بود که جوانان این فضاها را متعلق به خود نمی‌دانستند و معتقد بودند که این فضاها بیشتر توسط نسل قدیم کنترل می‌شود؛ در نتیجه، تمایلی به مشارکت فعال نداشتند. همچنین جوانان اغلب دیدگاه‌های متفاوتی در مورد معنای «خلاقیت» نسبت به سیاست‌گذاران داشتند. برای مثال، در شهر پلیفورد، سیاست‌گذاران امیدوار بودند که با ایجاد فضایی برای اجرای موسیقی راک، جوانان را جذب کنند. با این حال، بسیاری از جوانان به موسیقی هیپ‌هاپ و سایر سبک‌های موسیقی علاقه داشتند و احساس می‌کردند که این فضا به نیازهای آن‌ها پاسخ نمی‌دهد؛ بنابراین، اگرچه گفتمان‌های بازآفرینی شهری «خلاقانه» که توسط تسهیل‌کنندگان پروژه‌های موسیقی مبتنی بر جامعه بیان می‌شود ممکن است در سطح سیاست فرهنگی معتبر به نظر برسد، اجرای عملی آن‌ها با روایت‌های محلی ممکن است مشکل‌ساز شود. در پژوهشی دیگر

1. Cantillon
2. Seman
3. Baker

گیسون و هومن^۱ (۲۰۰۷) به بررسی استفاده و ترویج موسیقی زنده در فضاهای داخلی شهر سیدنی می‌پردازد. این پژوهش در شرایطی صورت گرفته، که نوسازی‌های شهری سبب افزایش قیمت املاک بافت مرکزی شده بود و توانایی هنرمندان، نوازندگان و سایر افراد شاغل در صنایع فرهنگی را برای تأمین مسکن و فضاهایی برای اجرا تهدید می‌کرد. در این پژوهش نقش دولت محلی در میانجیگری تأثیرات فرهنگی ناشی از توسعه شهری و بازآفرینی شهری مورد بحث قرار گرفته است. پژوهش‌های کوهن^۲ جایگاه برجسته‌ای در این زمینه دارند. کوهن در آثار خود — از جمله در کتاب «افول، نوسازی و شهر در فرهنگ موسیقی محبوب» (۲۰۰۷)، فصل از کتاب «از حفاری بزرگ تا کنسرت بزرگ: موسیقی زنده، بازسازی شهری و تغییرات اجتماعی در پایتخت فرهنگی اروپا ۲۰۰۸» و فصل «منظر شهری» در کتاب جامعه‌شناسی موسیقی (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که اجرای موسیقی زنده، فعالیت‌های گروه‌های موسیقی محلی و پویایی‌های اجتماعی پیرامون آن‌ها نقشی کلیدی در بازسازی بافت‌های شهری، بازتعریف هویت محلات و ایجاد احساس تعلق در میان ساکنان دارند. بر اساس این دیدگاه، موسیقی نه تنها بخشی از حیات فرهنگی شهر است، بلکه می‌تواند به عنوان محرک بازآفرینی شهری عمل کند و در پیوندی متقابل با فضاهای شهری، تحولات اجتماعی و اقتصادی را نیز رقم بزند. در یک جمع‌بندی از مجموعه مطالعات انجام‌شده می‌توان گفت، بررسی عمیق تأثیرات زمینه‌ای اجتماعی، همانند مشارکت عمومی و نقش سازمان‌های محلی نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت پروژه‌های بازآفرینی فرهنگ مینا ایفا می‌کند که لازم است در هر زمینه به صورت خاص به آن پرداخته شود.

از این رو، پژوهش حاضر با هدف رفع این خلأ، به دنبال شناسایی، تحلیل و اولویت‌بندی استراتژی‌های بازآفرینی فرهنگ - مینا در بافت تاریخی بوشهر، با تمرکز ویژه بر ظرفیت آیین خیامی است. سؤال اصلی پژوهش این است که با توجه به پتانسیل‌های بومی بافت تاریخی بوشهر، کدام استراتژی‌هایی بازآفرینی فرهنگ - مینا در بافت تاریخی بوشهر مؤثرند؟ چگونه می‌توان آن‌ها را بر اساس تحلیل اثرات متقابل اولویت‌بندی کرد.

این پژوهش برای نخستین بار، رویکرد نظری بازآفرینی فرهنگ - مینا را با آیین بومی «خیام خوانی» تلفیق می‌کند. در حالی که بیشتر مطالعات پیشین در بوشهر بر مرمت کالبدی یا برنامه‌های گردشگری تمرکز داشته‌اند، نوآوری این تحقیق در تغییر رویکرد از بعد صرفاً کالبدی به بعد اجتماعی - فرهنگی است؛ بعدی که می‌تواند به صورت غیرمستقیم و پایدار، محرک پویایی و شکوفایی کالبد شهری باشد. افزون بر این، با بهره‌گیری از روش تحلیل ساختاری و اولویت‌بندی استراتژیک، پژوهش حاضر به جای ارائه پیشنهاد‌های کیفی پراکنده، چارچوبی منسجم از استراتژی‌های بنیادین تدوین کرده است که می‌تواند به عنوان نقشه راهی عملیاتی برای احیای پایدار بافت تاریخی بوشهر مورد استفاده مدیران شهری قرار گیرد.

مبانی نظری

بازآفرینی فرهنگ - مینا، به عنوان رویکردی از فرآیند بازآفرینی است که در آن فرهنگ و فعالیت‌های فرهنگی به عنوان یک کاتالیزور برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و منظر شهری استفاده می‌شود (Evans & Shaw, 2004: 5; Darchen & Simion, 2022). فرهنگ، به عنوان عاملی که از یک سو ریشه در تاریخ و از سوی دیگر با آرزوها، خواسته‌ها و باورهای مردم گره خورده، قادر است تا کششی متقابل میان انسان و مکان ایجاد کند و نقشی اساسی احیای هویت و سیمای شهر ایفا کند (مامفورد، ۱۳۸۵). در این نگرش غایت اصلی کاربست فرهنگ در جایگاهی راهبردی، و با هدف

1. Gibson & Homan

2. Cohen

دستیابی به سازوکاری اقتصادی و پررونق است، که می‌تواند متضمن اهداف توسعه‌ای باشد. به‌عنوان مثال، هنر و فرهنگ می‌توانند به جذب گردشگران، انواع سرمایه‌گذاری و ایجاد مشاغل جدید، زندگی تازه‌ای به شهرها بخشند؛ بنابراین، بازآفرینی فرهنگ مبنا نه تنها به حفظ و صیانت از محیط‌های تاریخی و اصیل می‌پردازد، بلکه با ایجاد سازگاری میان ساختارهای قدیمی و جدید، هویت فرهنگی را تقویت کرده و بر ابعاد اجتماعی و اقتصادی نیز تأثیر می‌گذارد (لطفی، ۱۳۸۹: ۴۷)

بررسی مبانی نظری موجود نشان می‌دهد که بسیاری از محققان بر نقش و تأثیر فرهنگ در فرآیند بازآفرینی شهری تأکید کرده‌اند (Shaw & Evans, 2004; Richards, 2004; Scott, 2005; -Loukaitou & Grodach, 2010; Griffiths, 2007; Binns, 2003; Garsia, 2005; Sideris Montgomery, 2001; Murray, 2000; Palmer & Florida, 2022). با این حال، دیدگاه‌ها در این زمینه، متنوع و گاه متضاد است؛ و از رویکرد اقتصاد خلاق (Florida, 2022) تا درک فرهنگ در زندگی روزمره (Zukin, 1995) را در برمی‌گیرد. در حالی که بخش عمده‌ای از پژوهش‌ها بر رویکرد نخست در بازآفرینی شهری تمرکز کرده‌اند — چه با هدف ترویج و چه در نقد آن — تحقیقات اخیر در حوزه بازآفرینی فرهنگ - مبنا به سمت دیدگاه‌هایی متمایل شده‌اند که بر جنبه‌های فرهنگی مرتبط با زندگی روزمره تأکید دارند. این مطالعات معمولاً بر نقش مداخلات و ابتکارات فرهنگی کوچک مقیاس تمرکز می‌کنند که توسط شهروندان یا سازمان‌های فرهنگی محلی شکل گرفته و ترویج می‌شوند (Della Spina, 2019).

در ابتدا، انتشار گسترده و سریع استراتژی‌های بازآفرینی فرهنگ - مبنا در دستور کار شهری، اغلب با اتکا به نظریه‌های فلوریدا درباره شهر خلاق و طبقه خلاق مرتبط دانسته می‌شود (Florida, 2022). به گفته فلوریدا (Florida, 2022)، طبقه خلاق موتور اصلی جذابیت و نوآوری شهری است. این نظریه، سنگ بنای پذیرش گسترده سیاست‌هایی برای بازآفرینی شهری فرهنگ - مبنا می‌باشد. در همین راستا، پژوهش‌های متعددی نیز به نقش صنایع فرهنگی، صنایع خلاق و نوآوری و تولید فرهنگی در بازآفرینی شهری فرهنگ - مبنا پرداخته‌اند و از این طریق سعی در توجیه پیوند کارکردی فرهنگ و اقتصاد مکان دارند (Scott, 2000; Griffiths, 2003; Binns, 2005; Montgomery, 2003). بر اساس این استراتژی، صنایع فرهنگی و خلاق ضمن ایجاد منافع جدید برای شهر، تأثیرات مثبتی در هویت‌سازی و تغییر سیمای شهری ایفا می‌کنند و در نهایت به ایجاد برند رقابتی قدرتمند در برابر سایر شهرها منجر می‌شوند (مرادی و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین بازآفرینی فرهنگ - مبنا، عمدتاً با ساخت مکان‌های فرهنگی شاخص یا پرچم‌دار مرتبط است؛ چه از ابتدا ساخته شوند و چه از طریق بازسازی ساختمان‌ها یا مجتمع‌های صنعتی متروکه باشند (Micelli et al, 2024). به‌طور کلی، بازآفرینی شهری فرهنگ - مبنا اغلب به‌عنوان بخشی از یک سازوکار سیاسی گسترده است که هدف آن ایجاد تصویر ذهنی مثبت از شهر از طریق بهره‌گیری از دارایی‌های فرهنگی، برند سازی، مکان سازی فرهنگی پویا و افزایش رقابت‌پذیری جهانی شهرها است (Sideris, 2007; Scott, 2000; Chapain -Loukaitou & Grodach; and Sagot-Duvaurox, 2018).

از طرف دیگر، بازآفرینی شهری به‌مثابه ابزاری برای جذب سرمایه و گردشگر تلقی می‌شود. در این دیدگاه، فرهنگ و هنر به کالای مصرفی و ابزاری برای برند سازی شهری تبدیل می‌شوند. فضاهای فرهنگی، رویدادها و فعالیت‌های هنری نه صرفاً با هدف ارتقای زیست‌فرهنگی شهروندان، بلکه برای افزایش جذابیت توریستی شهر سازمان‌دهی می‌شوند (Griffiths, 2003; Binns, 2005). چنین سیاست‌هایی با تمرکز بر استراتژی کارآفرینی شهری، تلاش دارند تا از طریق جذب گردشگران فرهنگی و سرمایه‌گذاران خصوصی، رشد اقتصادی شهری را تسریع کنند (Loukaitou-Sideris, 2007). در این گوی، رویدادهای فرهنگی به‌عنوان محرک‌های فضایی و اقتصادی عمل می‌کنند

که می‌توانند سرمایه و توجه جهانی را به شهرها جذب کنند (Landry et al., 1996; Richards & Palmer, 2010). تا این مرحله، بررسی پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که هفت استراتژی اصلی به‌عنوان مبانی بنیادین بازآفرینی فرهنگ - مبنا قابل‌شناسایی‌اند: (۱) صنایع فرهنگی و خلاق، (۲) تصویر ذهنی و برند سازی شهری، (۳) توسعه گردشگری فرهنگی، (۴) بازسازی و بهسازی بناها، (۵) طبقه خلاق، (۶) رویداد مداری، و (۷) مکان سازی. این استراتژی‌ها در واقع اصلی‌ترین مسیرهای تحقق اهداف بازآفرینی شهری فرهنگ مبنا به شمار می‌روند و نمایانگر تلاش برای پیوند دادن فرهنگ با توسعه اقتصادی و فضایی هستند. با این حال، کاربست این رویکردها در عمل اغلب با چالش‌هایی همراه است. اجرای چنین سیاست‌هایی در بسیاری از موارد به خلق فضاهای فرهنگی پرهزینه و نمایشی منجر می‌شود؛ فضاهایی که بیش از آنکه در خدمت جامعه محلی باشند، در راستای بازتعریف تصویر شهر برای مخاطبان بیرونی شکل می‌گیرند (Chen et al., 2023). این نوع سیاست‌ها معمولاً به‌صورت سازمان‌یافته و از طریق خلاقیت برنامه‌ریزی‌شده هدایت می‌شوند، نه به‌صورت خودجوش یا برآمده از بستر فرهنگی واقعی شهر (Chiu et al., 2019; Darchen & Simion, 2022; Peck, 2005). پک (Peck, 2005) این نوع سیاست‌ها را «سیاست شهری سریع» می‌نامد؛ یعنی شیوه‌هایی از سیاست‌گذاری که قابلیت بازتولید بالا دارند، به‌راحتی از بستر محلی خود جدا می‌شوند و در دیگر زمینه‌های جغرافیایی به کار گرفته می‌شوند (Peck, 2005: 767). جذابیت این سیاست‌ها در ظاهر مدرن، قابلیت انتقال بالا و وعده‌های توسعه‌گرایانه آن‌ها نهفته است، اما در عمل به ایجاد نوعی گفتمان توسعه‌ای سطحی و همسان‌ساز منجر می‌شوند. همچنین، پیامدهای اجتماعی این سیاست‌ها قابل‌چشم‌پوشی نیست. این مدل بازآفرینی در نهایت به تراکم سازی، تغییر کاربری و حذف تدریجی ساکنان اصیل و در نتیجه، تضعیف هویت فرهنگی محلات منتهی می‌شود (Micelli et al., 2024). به‌بیان دیگر، درحالی‌که این استراتژی‌ها با هدف احیای فضاهای شهری و ارتقای پویایی فرهنگی مطرح می‌شوند، در عمل می‌توانند به ابزار بازتولید نابرابری فضایی و اجتماعی بدل گردند.

در برابر رویکردهای از بالا به پایین و بازاری محور در بازآفرینی فرهنگ - مبنا، نوعی رویکرد ارگانیک و مشارکتی درحال توسعه است که بر منابع فرهنگی محلی، تنوع جمعیتی و خلاقیت اجتماعی تکیه دارد (The Role of Culture-led Regeneration in Place Transformation, 2025). در این رویکرد، بازآفرینی نه صرفاً به‌منزله ابزاری اقتصادی، بلکه به‌عنوان فرآیندی اجتماعی و فرهنگی برای احیای هویت محلی و تقویت انسجام اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. این دیدگاه با تأکید بر گسترش مشارکت اجتماعی در هنر و تولید فرهنگ محلی، از هنر به‌عنوان ابزاری برای بازسازی مناطق محروم و تقویت حس تعلق بهره می‌گیرد (Grodach & Loukaitou-Sideris, 2007; Tomic, 2016). در چنین چارچوبی، مشارکت شهروندان به‌عنوان استراتژی پیشرو، پاشنه آشیل فرآیند بازآفرینی فرهنگ - مبنا محسوب می‌شود؛ چراکه بی‌توجهی به هویت و مشارکت محلی، عامل اصلی ناکامی پروژه‌هایی است که صرفاً منافع کوتاه‌مدت را دنبال می‌کنند (Evans & Shaw, 2004; Dan-Dan & Se-Hwa, 2019). از این منظر، همکاری میان بخش خصوصی، دولتی و نهادهای مدنی (Binns, 2005) و درگیر کردن فعال جامعه محلی نه تنها شرط موفقیت، بلکه ضامن پایداری بازآفرینی فرهنگی است.

با افزودن استراتژی مشارکت اجتماعی به مجموعه پیشین، در مجموع هشت استراتژی بنیادین بازآفرینی فرهنگ - مبنا شناسایی شده‌اند. جدول ۱ این استراتژی‌ها را به‌صورت منسجم و خلاصه ارائه می‌دهد و برای هر یک، سیاست‌های اجرایی مرتبط را که در نمونه‌های موردبررسی به آن‌ها اشاره شده است، بیان می‌کند.

جدول ۱. دسته‌بندی استراتژی‌ها و سیاست‌های اجرایی بازآفرینی فرهنگ - مبنا

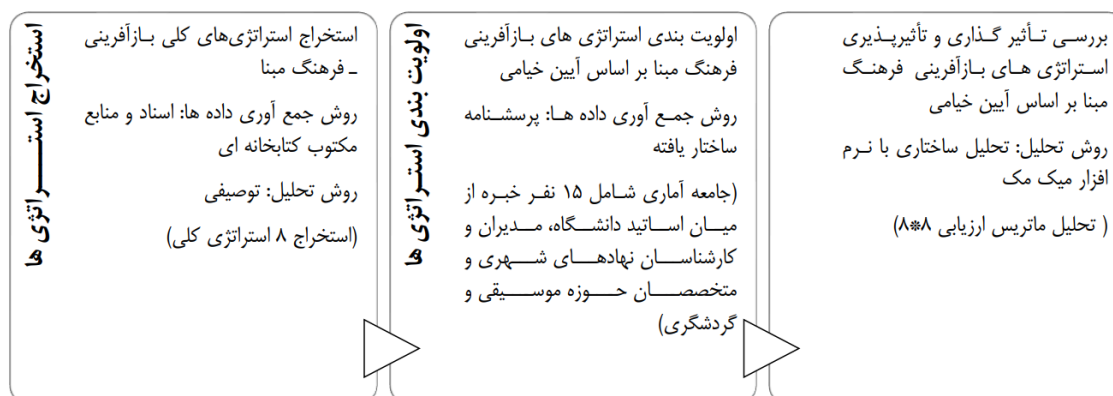
استراتژی‌ها	سیاست‌های اجرایی	منبع
۱ صنایع فرهنگی و خلاق	- توسعه فعالیت‌های پرچم‌دار هنری - افزایش تسهیلات فرهنگی - توسعه صنایع مرتبط با تبلیغات، صنایع‌دستی، نرم‌افزاری، خدمات کامپیوتری، فیلم، طراحی، گرافیک، نشر، نمایش، استودیو و کارگاه‌های هنری - ایجاد مشاغل جدید در بخش فرهنگی	Yiwei, 2009-2010; Wansborough & Mageean, 2010; SkotHansen et al., 2013; Northall & Bradford, 2007; Dan-Dan & Se-Hwa, 2019; Pourzakarya & Fadaei, 2019; Micelli et al., 2024; Florida, 2022;
۲ ایجاد تصویر ذهنی قوی و برند سازی شهری	- ایجاد تصویر برای شهر از طریق دارایی‌های فرهنگی - تعریف یک تم فرهنگی - ایجاد پارک‌های موضوعی - ایجاد ساختمان‌های امضا دار؛ پروژه‌های بزرگ و معتبر شهری با طرح‌های خلاقانه، مانند موزه‌ها و نمایشگاه‌ها - ساخت المان و مجسمه شاخص - طرح‌های مرتبط با هنر عمومی	Scott, 2000; Park, 2014; Yiwei, 2009-2010; Smith, 2006; Montgomery, 2003; Gunay & Dokmeci, 2012; Vickery, 2007; Evans & Shaw, 2004; Vickery, 2007; Austin, 2012; Pourzakarya & Fadaei, 2019; Chapain & Sagot-Duvaurox, 2018; Micelli et al., 2024; لطفی، ۱۳۸۹.
۳ توسعه گردشگری فرهنگی و خدمات مرتبط با آن	- احداث مراکز خرید و فروشگاه‌ها - توسعه اقتصاد شبانه، کافه و رستوران - برنامه‌ریزی و مدیریت فعالیت‌های هنری و سرگرمی مانند کافه‌ها، سینما، تئاترها، اجرای زنده موسیقی - استراتژی‌های حمل‌ونقل - ساماندهی مکان‌های اقامتی - جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی	Smith, 2007; Sargent, 2006; Park, 2014; Evans & Shaw, 2004; Wansborough & Mageean, 2010; Montgomery, 2003; Austin, 2012; Pourzakarya and Fadaei, 2019; Grodach & Loukaitou-Sideris, 2007
۴ بازسازی و بهسازی بناها و میراث تاریخی موجود	- احیاء ساختمان‌های بدون استفاده برای توسعه صنایع فرهنگی خلاق - بهره‌برداری مجدد ساختمان‌های تاریخی در فهرست حفاظت	Evans & Shaw, 2004; Park, 2014; Smith, 2007; Dan-Dan and Se-Hwa, 2019; Micelli et al., 2024;
۵ حضور هنرمندان و طبقه خلاق	- اصالت بخشی؛ سکونت گروه‌های اجتماعی فرهنگ‌گرا و صاحب تحصیلات در بافت‌های درونی شهری - تشویق خوشه‌های فرهنگی و خلاق؛ اختصاص فضای کارگاهی به هنرمندان - برنامه‌های آموزشی	Grodach & Loukaitou-Sideris, 2007; Yiwei, 2009-2010; Micelli et al., 2024; Florida, 2022; لطفی، ۱۳۸۹
۶ رویداد مداری	- فعالیت‌های فرهنگی مرتبط با هویت - رویدادهای اجتماعی مختلف مرتبط با فرهنگ - جشنواره‌های خیابانی و فستیوال‌های محلی - رویدادهای بین‌المللی بزرگ‌مقیاس؛ نمایشگاه‌های جهانی، بازی‌های المپیک، نشست‌های بین‌المللی، جشنواره‌ها، برنامه پایتخت فرهنگی، برنامه‌های شهر خلاق یونسکو	Smith, 2007; Montgomery, 2003; Gunay & Dokmeci, 2011; Quinn, 2005; Paiola, 2008;
۷ کیفیت‌بخشی به بافت‌ها و مکان سازی	- توسعه فضاهای عمومی قابل‌دسترس برای گروه‌های مختلف اجتماعی - توسعه مجدد مکان‌های رها شده، مراکز شهری و کناره‌های آب - ایجاد فضاهای چندمنظوره	Lee, 2012; Evans & Shaw, 2004; Montgomery, 2003; Dan-Dan and Se-Hwa, 2019; Chapain and Sagot-Duvaurox, 2018; لطفی، ۱۳۸۹.

	- تعیین محدوده مشخص جهت تعریف محدوده فرهنگی	
	- ایجاد استخوان‌بندی و شبکه‌سازی	
۸	مشارکت اجتماعی و پیوند نهادها	- گسترش مشارکت اجتماعی در هنر و تولید فرهنگی محلی - همکاری مؤثر بخش خصوصی و دولتی
		Grodach & Loukaitou-Sideris, 2007; Tomiuc, 2006; Blessi et al, 2012; Toolis, 2017; Dan-Dan and Se-Hwa, 2019; The Role of Culture-led Regeneration in Place Transformation, 2025; Micelli et al., 2024;

روش پژوهش

پژوهش حاضر از حیث هدف، از نوع کاربردی و از حیث روش‌شناسی، در زمره پژوهش‌های آمیخته (کمی - کیفی) قرار دارد و با هدف ارائه یک چارچوب مشخص برای انتخاب مناسب‌ترین استراتژی‌های بازآفرینی فرهنگ-مبنا در بافت تاریخی شهر بوشهر انجام شده است. در بخش اول، با بهره‌گیری از مطالعات اکتشافی - کتابخانه‌ای استراتژی‌های کلی بازآفرینی فرهنگ‌مبنا از طریق مرور ادبیات و بررسی پیشینه پژوهش‌ها و پروژه‌های اجرایی مرتبط استخراج شده است. در بخش دوم، جهت بومی‌سازی و اولویت‌بندی اقدامات اجرایی متناسب با بستر فرهنگی بوشهر، از روش دلفی در چند دور متوالی، تا رسیدن به اجماع پایدار میان خبرگان، استفاده شد. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام گرفت؛ بدین ترتیب که تنها خبرگانی با حداقل ۵ سال سابقه علمی یا اجرایی در حوزه‌های شهرسازی، گردشگری شهری، میراث فرهنگی یا موسیقی محلی و آشنایی کافی با بافت تاریخی بوشهر انتخاب شدند. در این روش، تخصص مشارکت‌کنندگان بر تعداد آن‌ها ارجحیت دارد و حجم نمونه بر مبنای رویه رایج در پژوهش‌های مشابه تعیین گردید. روایی محتوای پرسشنامه از طریق بازبینی دقیق ادبیات موضوع در فاز نخست پژوهش و استخراج جامع شاخص‌ها تضمین شد. روایی صوری با بررسی و تأیید اولیه پرسشنامه توسط چند تن از اساتید و متخصصان پیش از آغاز رسمی مرحله دلفی حاصل گردید. پایایی با رسیدن به نقطه اشباع نظری و ثبات آماری پاسخ‌ها در دور نهایی دلفی تضمین گردید. داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از روش تحلیل ساختاری با استفاده از نرم‌افزار میک میک مورد تحلیل و طبقه‌بندی قرار گرفته‌اند. روش میک میک^۱، یک روش تحلیل ساختاری نسبتاً جدید است که در دهه ۱۹۷۰ توسط مایکل گودت^۲، از اصلاح و توسعه ایده روش ماتریس متقاطع^۳ به‌دست‌آمده است میک میک، در یک ماتریس متقاطع، به بررسی روابط میان متغیرها و عوامل کلیدی در یک سیستم پیچیده می‌پردازد تا در نهایت متغیر اصلی که نقش عمده‌ای در توسعه سیستم آینده دارد را شناسایی کند. الگوریتم حل ماتریس باید تا دستیابی به ترتیب پایدار عوامل مؤثر ادامه یابد. در این ماتریس اهمیت هر متغیر با تعداد و شدت روابط آن ارزیابی می‌شود. متغیرهایی که دارای شدت تأثیرگذاری بیشتری هستند «پیشران» نامیده می‌شوند. از آنجایی که هر تغییر در پیشران بر کل سیستم تأثیر می‌گذارد، در جهت‌گیری آینده نیازمند توجه بیشتری خواهند بود (Nazlabadi et al, 2023). پایداری ساختار نهایی روابط میان عوامل در این تحلیل، نشانگر پایایی و ثبات ساختاری مدل نهایی پژوهش است.

1. MICMAC (Cross-impact matrix multiplication applied to classification)
2. Michael Godet
3. Cross Impact Matrix (CIM)

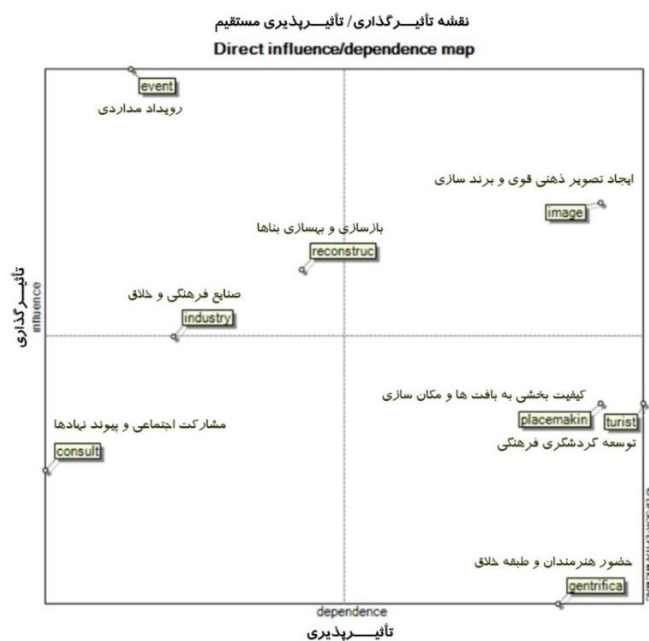
شکل ۱: فرآیند پژوهش

یافته‌ها

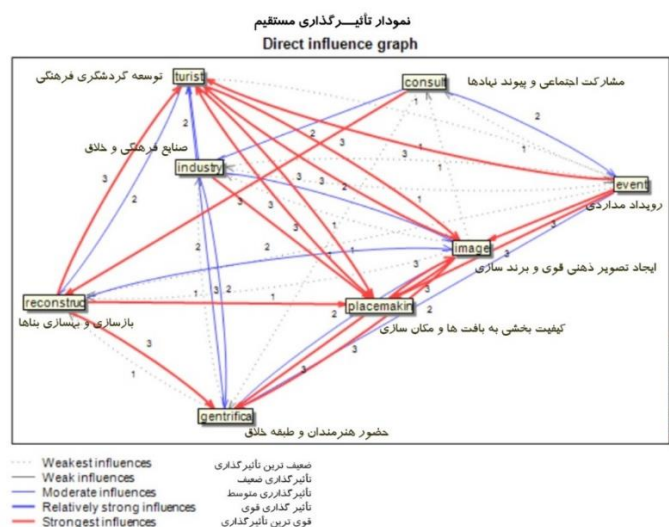
خیام خوانی به سنت یا شیوه‌ای از خواندن اشعار عمر خیام گفته می‌شود که معمولاً با آواز، موسیقی، یا لحن خاصی همراه است. حکیم عمر خیام، ریاضی‌دان، منجم و رباعی سرای نامدار نیشابور در قرن پنجم هجری، به سبب اشعار ساده، روشن و بی‌زمان خود در سراسر جهان شهرت یافته است (تسلیمی، ۱۳۹۱). هرچند تاریخ دقیق پیدایش خیام خوانی روشن نیست، اما در چند دهه اخیر این آیین در بوشهر با استقبال گسترده‌ای روبه‌رو شده و به بخشی جدایی‌ناپذیر از فرهنگ مردم این منطقه تبدیل شده است. علت این توجه، تطابق مضامین رباعیات خیام با سبک زندگی و فعالیت‌های دریانوردان و ماهیگیران بوشهر است، به‌ویژه تأکید او بر ناپایداری دنیا، دم غنیمتی و لذت بردن از عمر، که با دشواری‌های زندگی در محیط سخت و پر چالش گرمسیر همسویی دارد. علاوه بر محتوای شعری، وزن عروضی رباعیات با موسیقی شاد و ریتمیک مردم بوشهر هماهنگ است و اجرای آن معمولاً با همراهی سازهایی مانند نی‌انبان، تنبک و دمام و حرکات محلی انجام می‌شود (درویشی، ۱۳۸۶). این آیین تنها یک موسیقی نیست، بلکه جریان فرهنگی-اجتماعی است که در زندگی روزمره مردم جریان دارد و پیوندی مستقیم با هویت و حس تعلق آن‌ها برقرار می‌کند. بنابراین می‌تواند به‌عنوان یک دارایی فرهنگی بومی در تحقق هشت استراتژی بازآفرینی فرهنگ - مبنا نقش داشته باشد.

به‌منظور بررسی قابلیت اجرایی این استراتژی‌ها در شرایط زمینه‌ای خاص بافت تاریخی بوشهر، پرسشنامه‌ای تهیه و در میان خبرگان توزیع گردید. با در نظر گرفتن معیارهای مطرح در روش پژوهش، ۱۵ نفر خبره از میان اساتید دانشگاه، مدیران و کارشناسان نهادهای شهری و متخصصان حوزه موسیقی و گردشگری شناسایی و انتخاب شدند، که شامل ۵ نفر از اساتید دانشگاه در حوزه شهرسازی و معماری، ۳ نفر از کارشناسان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ۵ نفر از مدیران و کارشناسان شهرداری و ۲ نفر از افراد متخصص در حوزه گردشگری و توره‌های شهری بودند. یافته‌های حاصل از چند دور متوالی اجرای روش دلفی، پس از رسیدن به اجماع میان خبرگان، مبنای تحلیل ساختاری با نرم‌افزار میک‌مک قرار گرفت. جهت توصیف روابط از سیستم ماتریس تأثیر مستقیم (MDI) استفاده شد. در این ماتریس دامنه تأثیر از ۰ تا ۳ متغیر است، که در آن ۰ به معنای عدم وجود رابطه؛ ۱ به معنای رابطه ضعیف؛ ۲ به معنای رابطه متوسط؛ و ۳ به معنای رابطه قوی است. همچنین نماد P به معنای تأثیر بالقوه است (که نمی‌توان آن را با توافق تعیین کرد). داده‌ها در دور چرخش آماری در یک ماتریس ۸ در ۸ (بر اساس تعداد شاخص‌های منتخب) مورد تحلیل قرار گرفتند. از مجموع ۶۴ رابطه (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) ارزیابی‌شده در میان آن‌ها، ۲۷ رابطه دارای ارزش صفر (بدون اثر)، ۱۱ رابطه دارای ارزش یک (اثرگذاری کم)، ۱۰ رابطه دارای ارزش دو (اثرگذاری متوسط)، و ۱۶ رابطه دارای ارزش سه (اثرگذاری شدید)

است. ضریب پرشدگی جدول ۵۷.۸ درصد است که نشان دهنده پراکندگی خوب شاخص‌ها در ماتریس می‌باشد. در نتیجه، نوع و وضعیت شاخص‌های اصلی، با توجه به اهمیت آن‌ها، در نقشه‌ای با عنوان نقشه تأثیرگذاری/تأثیرپذیری مستقیم مستخرج شده است (شکل ۲). در این نقشه که به فرم یک نمودار است، میزان تأثیرگذاری در محور عمودی و میزان تأثیرپذیری در محور افقی به صورت دوعبده نمایش داده شده است. چیدمان شاخص‌ها نسبت به محورها کمک می‌کند تا نقش استراتژیک هر شاخص را در سیستم بازآفرینی فرهنگ مینا در بافت تاریخی بوشهر بهتر درک شود. به طور کلی، در هر سیستم چهار دسته متغیر قابل مشاهده است: (۱) متغیرهای تأثیرگذار (۲) متغیرهای تأثیرپذیر (۳) متغیرهای پیوندی (دووجهی)؛ و (۴) متغیرهای خودمختار. همچنین روابط میان شاخص‌ها در یک گراف نمودار نمایش داده شده است که جهت و قطر هر گراف نمایانگر نحوه تأثیرگذاری/تأثیرپذیری و شدت آن است (شکل ۳).

شکل ۲. نقشه تأثیرپذیری مستقیم استراتژی‌های بازآفرینی فرهنگ مینا در نمونه بافت تاریخی بوشهر

شکل ۳. گراف تأثیرپذیری مستقیم استراتژی‌های بازآفرینی فرهنگ مینا در نمونه بافت تاریخی بوشهر

با توجه به نتایج حاصل از تحلیل نظر خبرگان در نرم‌افزار میک، می‌توان هشت استراتژی بازآفرینی را در چهار خوشه دسته‌بندی و تحلیل نمود:

خوشه اول، متغیرهای تأثیرگذار یا اهرمی: این متغیر در ناحیه بالا سمت چپ نمودار قرار می‌گیرد و نشان‌دهنده تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری پایین هستند. استراتژی‌هایی که در این محدوده قرار می‌گیرند جزء متغیرهای مستقل و از عوامل پیشران سیستم به حساب می‌آیند. تغییر در آن‌ها می‌تواند تأثیرات گسترده‌ای بر سایر متغیرها داشته باشد، درحالی‌که خودشان کمتر تحت تأثیر قرار می‌گیرند. در واقع این شاخص‌ها اهرم‌های اصلی سیستم هستند. سه متغیر «رویدادهای فرهنگی و اجتماعی»، «بازسازی و بهسازی بناها و میراث تاریخی» و «توسعه صنایع فرهنگی و خلاق» در این بخش قرار گرفته‌اند. در درجه اول توجه به استراتژی «رویدادهای فرهنگی» از نگاه خبرگان، تأثیرگذارترین و مهم‌ترین اولویت در فرآیند بازآفرینی بافت تاریخی بوشهر به حساب می‌آید.

خوشه دوم، متغیرهای پیوندی یا دووجهی: این دسته از متغیرها در ربع دوم، بالا سمت راست نمودار قرار می‌گیرند و هم دارای پتانسیل تأثیرگذاری و هم تأثیرپذیری بالایی هستند. استراتژی «ایجاد تصویر ذهنی قوی و برند سازی شهری» در این ناحیه قرار دارد. این استراتژی‌ها به‌عنوان ناپایدارترین عنصر در فرآیند بازآفرینی شهر بوشهر معرفی می‌شوند و تغییر در آن‌ها می‌تواند اثرات غیرقابل‌پیش‌بینی در کل سیستم ایجاد کند. به بیانی دیگر درحالی‌که ایجاد تصویر ذهنی و برند سازی شهری نقش بسیار مؤثری بر استراتژی‌های مختلف بازآفرینی مانند توسعه گردشگری، رویداد مداری، حضور طبقه خلاق، مشارکت و... ایفا می‌کند، خودش نیز به‌شدت تحت تأثیر عملکرد و وضعیت کلی سیستم قرار می‌گیرد. بنابراین مدیریت این استراتژی بسیار حیاتی است و لازم است با دقت و وسواس خاصی برای آن برنامه‌ریزی شود.

خوشه سوم، متغیرهای تأثیرپذیر یا وابسته: این دسته در ربع سوم، پایین و سمت راست نمودار قرار می‌گیرند (تأثیرگذاری پایین، تأثیرپذیری بالا). «کیفیت‌بخشی به بافت‌های شهری و مکان سازی»، «گردشگری» و «حضور هنرمندان و طبقه خلاق» در این دسته قرار گرفته‌اند. این شاخص‌ها بیشتر به‌عنوان پیامد و نتیجه اقدامات دیگر محقق می‌شود. آن‌ها عمدتاً تحت تأثیر سایر متغیرها قرار می‌گیرند و خودشان تأثیرگذاری کمی بر سیستم دارند.

خوشه چهارم، متغیرهای خودمختار: این دسته در ربع چهارم، پایین سمت چپ نمودار قرار دارد و نمایانگر پایین‌ترین سطح تأثیرگذاری و تأثیرپذیری است. استراتژی‌هایی که در این ناحیه واقع شده‌اند نسبتاً از سیستم مستقل هستند؛ آن‌ها نه تأثیر زیادی بر سیستم دارند و نه به‌شدت تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند. «مشارکت اجتماعی و پیوند نهادها» در این دسته قرار دارد. این استراتژی دارای تأثیرگذاری زیر متوسط و کمترین میزان تأثیرپذیری نسبت به سایر استراتژی‌هاست.

بحث

در حال حاضر فستیوال کوچه، به‌عنوان مهم‌ترین «رویداد» رسمی-آیینی موسیقایی استان بوشهر، در اسفندماه هر سال به میزبانی کافه حاج رئیس در محله شنبدی واقع در بافت تاریخی بوشهر برگزار می‌شود. در این رویداد گروه‌های موسیقی گوناگون محلی گرد هم می‌آیند تا آوای بومی‌شان را در رقابتی دوستانه به گوش مشتاقان برساند (مرزبان و مرزبان، ۱۴۰۰). خیامی خوانی رکن اصلی این جشنواره را تشکیل می‌دهد. به نظر می‌رسد همین عامل باعث شده که این متغیر از دید جامعه هدف پژوهش به‌عنوان مهم‌ترین عامل در نظر گرفته شود. برگزاری موفقیت‌آمیز اولین دوره در سال ۱۳۹۶ و استقبال آن موجب شد تا در سال‌های بعدی نیز این جشنواره به فعالیت خود ادامه دهد. در پی رواج این رویداد سالانه، کافه‌ها و کارگاه‌های ساخت ساز ابزارآلات موسیقی بیشتری در محله شنبدی ایجاد شده‌اند که خیام خوانی به

برنامه ثابت آن‌ها در ایام دیگر سال بدل گشته است؛ بنابراین به نظر می‌رسد توسعه چنین رویدادهایی اهرم اصلی بازآفرینی بافت بوشهر را تشکیل می‌دهند.

در پی این اقدام «بازسازی و بهسازی» تک بناها عامل دیگری است که تا حدودی در حال تحقق است. به‌عنوان مثال عمارت حاج رئیس، پس از بازسازی به هتل سنتی تبدیل شده است که میزبان برگزاری فستیوال کوچه می‌باشد. برگزاری اجراها در فضاهای تاریخی و احیاء شده، جذابیت فرهنگی و حفظ میراث را تقویت کرده است. طبق مطالعات انجام شده، این هتل جزء بناهای مهم در تصویر ذهنی ساکنان و گردشگران بوشهر است (علی‌الحسابی و مزارعی، ۱۴۰۱: ۵۹). باین‌وجود، ظرفیت‌های زیادی برای اجرای پروژه‌های بهسازی سایر بناهای تاریخی و پروژه‌های محرک توسعه وجود دارد. اجرای پروژه‌های محرک توسعه می‌تواند در بازآفرینی بافت‌های فرسوده اثرگذاری به‌شدت مثبتی داشته باشد (بزرگ‌نیا و همکاران، ۱۴۰۱). تزریق صنایع و عملکردهای مرتبط با موسیقی و ایجاد فضاهای چندمنظوره شامل، سالن‌های موسیقی، استودیوهای ضبط، فضاهای آموزشی، سینما، کافه و خورده فروشی مانند آنچه در نمونه اوماها (آمریکا) به آن اشاره شد، به‌عنوان دومین اهرم بازآفرینی، می‌تواند نقش مؤثری در احیای عملکردی و زنده کردن بافت‌های تاریخی ایفا کند. در حال حاضر در محله شنبدی بوشهر کارگاه‌های ساخت ابزارآلات موسیقی (تولید نی‌انبان و...) و گالری‌های هنری به‌صورت محدود وجود دارد. اجرای این استراتژی ضمن توسعه این فضاها می‌تواند فرصت توسعه صنایع جدیدی مانند آموزش موسیقی، استودیوهای ضبط و تولید محتوا و... را فراهم آورد که می‌تواند به‌عنوان یک کاتالیزور قوی برای سایر ابعاد بازآفرینی عمل کند.

خیام خوانی در میان جوامع هنری و فرهیخته، به‌ویژه در میان نسل جوان، به‌عنوان نماد فرهنگی این شهر شناخته می‌شود. باین‌حال، این پدیده هنوز در میان عموم مردم، به‌ویژه نسل‌های که کمتر در معرض رسانه‌های نوین قرار دارند، فراگیری گسترده‌ای نیافته است. از این‌رو، می‌توان گفت استراتژی «ایجاد تصویر ذهنی» در حال تحقق تدریجی است. مرزبان و مرزبان (۱۴۰۰) در پژوهش خود، در تصدیق موضوع متناسب بودن تجربه گردشگر از مقصد با تصویر ذهنی قبلی از آنجا، بازاریابی‌های رسانه‌ای برای شناساندن رویدادهای موسیقی محلی و مراسم آیینی متناسب با فرهنگ بومی را از جمله عوامل مؤثر در بهبود گردشگری فرهنگی بوشهر می‌داند.

رویدادهای جدید مانند فستیوال کوچه و جشنواره روز بوشهر، همچنین اجرای مراسم خیام خوانی در کافی‌شاپ‌های بافت تاریخی، سالانه گردشگران داخلی و خارجی را به خود جذب کرده است. باین‌حال، امکانات و خدمات رفاهی و اقامتی در بافت تاریخی هنوز نیازمند توسعه است. در حوزه اجرای استراتژی «مکان‌سازی»، محدوده برگزاری فستیوال کوچه به‌عنوان پاتوقی فرهنگی مورد توجه نسل جوان قرار گرفته که به افزایش سرزندگی و پویایی فضاهای عمومی در محله شنبدی انجامیده است. باین‌حال، این مکان همچنان بیشتر توسط جوانان و هنرمندان مورد استفاده قرار می‌گیرد و هنوز به محلی برای حضور و مشارکت همه اقشار جامعه تبدیل نشده است. دو استراتژی «توسعه گردشگری» و «مکان‌سازی» دارای تأثیرپذیری بسیار زیاد و تأثیرگذاری متوسط هستند. علی‌الحسابی و مزارعی (۱۴۰۱) بیان می‌کنند که شناسایی مسیرهای پیاده گردشگری به‌منظور ایجاد یک استخوان‌بندی منسجم بین عناصر ارزشمند تاریخی، یکی از راهکارهای نجات بافت تاریخی از زوال و نابودی است. دقت نظر در این موضوع نشان می‌دهد توسعه زیرساخت‌های کالبدی و بازسازی و بهسازی بناهای تاریخی، اقدامی ضروری برای تحقق این استراتژی است. در واقع بهبود در این متغیرها معمولاً با بهبود در متغیرهای اهرمی و پیوندی حاصل می‌شود؛ بنابراین در اولویت‌بندی به‌عنوان استراتژی‌های اولیه قرار نخواهند گرفت و می‌توانند به‌صورت استراتژی‌های جانبی در خلال اجرای استراتژی‌های اهرمی نقش ایفا کنند. نکته قابل توجه اینجاست که از دید جامعه هدف پژوهش متغیر «مشارکت» از کمترین نقش را در فرآیند بازآفرینی ایفا

می‌کند. این وضعیت نشان‌دهنده این است که تقویت همکاری بین بخش‌های مختلف اجرایی و حمایت از مشارکت جامعه با وجود اهمیت ذاتی به‌تنهایی تغییرات گسترده‌ای در سیستم ایجاد نمی‌کند و کمتر از سایر عوامل تأثیر می‌پذیرد. این وضعیت با آنچه در ادبیات جهانی به‌عنوان «پاشنه آشیل» بازآفرینی فرهنگ - مبنا شناخته شده، یعنی نقش کلیدی مشارکت جامعه محلی، در تضاد است. این تفاوت می‌تواند ناشی از ویژگی‌های اجتماعی وضع موجود بافت تاریخی بوشهر باشد؛ جایی که سیاست‌های فرهنگی و شهری هنوز در مراحل ابتدایی اعتمادسازی و همکاری با جامعه محلی هستند و ذی‌نفعان محلی هنوز فرصت یا انگیزه کافی برای مشارکت فعال را ندارند. این یافته‌ها همچنین امکان بازتفسیر استراتژی‌های جهانی را فراهم می‌آورد. بسیاری از مدل‌های موفق بازآفرینی ابتدا بر رویکردهای فیزیکی مانند بازسازی بناها، ایجاد رویدادها، و توسعه صنایع خلاق تأکید داشته‌اند، اما بعداً مشاهده شد که بدون پشتیبانی و مشارکت جامعه محلی، اثرات پایدار اقتصادی و اجتماعی محدود خواهند بود (Grodach & Loukaitou-Sideris, 2007; Peck, 2005). نتایج بوشهر به‌نوعی آینه‌ای از این چرخه است؛ ابتدا لازم است بخش‌های اهرمی اجرا شوند، درحالی‌که مشارکت هنوز در مراحل اولیه است و در آینده با اعتمادسازی و آموزش جامعه محلی پررنگ‌تر شود. همچنین این یافته‌ها اهمیت زمان‌بندی و توالی استراتژی‌ها را نشان می‌دهند. استراتژی‌های اهرمی می‌توانند محرک اولیه لازم برای فرآیند بازآفرینی بافت تاریخی را ایجاد کنند، اما موفقیت پایدار بازآفرینی نیازمند یک برنامه بلندمدت برای درگیر کردن فعالان جامعه و ایجاد ظرفیت‌های محلی است (Dan-Dan & Se-Hwa, 2019). بنابراین، در پرتو ادبیات جهانی، وضعیت بوشهر نشان می‌دهد که مشارکت اجتماعی به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده، هنوز آماده اثرگذاری کامل نیست، اما با پیشرفت پروژه‌ها و اعتمادسازی اجتماعی، می‌تواند به نقطه کانونی تبدیل شود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تبیین چارچوبی بومی برای بازآفرینی فرهنگ - مبنا در بافت تاریخی بوشهر و با تمرکز بر آیین خیام‌خوانی انجام شد. نتایج حاصل از تحلیل دلفی و مدل ساختاری میک‌مک نشان داد، در میان استراتژی‌های استخراج‌شده، سه استراتژی اصلی شامل «توسعه رویدادهای فرهنگی»، «بازسازی و بهسازی بناهای تاریخی» و «توسعه صنایع خلاق» در اولویت قرار دارند. در حال حاضر رویداد فرهنگی کوچه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهرم‌های اجرای بازآفرینی تأثیرات مثبتی در محله شنیدی ایفا کرده است؛ در کنار آن، استراتژی مدیریت «تصویر ذهنی قوی و برند سازی» در این راستا یک عامل دوجوهی است که لازم است با ظرافت و دقت نظر ویژه‌ای مورد پایش و برنامه‌ریزی قرار گیرد. سایر استراتژی‌ها به‌عنوان استراتژی‌های مرحله دومی در نظر گرفته می‌شوند، که لازم است در گام‌های بعدی اجرای فرآیند بازآفرینی موردتوجه قرار گیرند. تحلیل عمیق نتایج نشان می‌دهد، اگرچه استراتژی‌های اهرمی می‌توانند در فازهای اولیه نقش محرک داشته باشند، اما تداوم موفقیت پروژه‌های بازآفرینی به برنامه‌ریزی بلندمدت و درگیر کردن ذی‌نفعان محلی وابسته است. از این‌رو، اجرای استراتژی «مشارکت اجتماعی و پیوند نهادها» یک رکن اساسی برای تضمین پایداری پروژه است، که لازم است در مسیر بازآفرینی در بافت تاریخی بوشهر موردتوجه قرار گیرد.

نوآوری بنیادین این پژوهش در تلفیق رویکرد نظری بازآفرینی فرهنگ-مبنا با آیین بومی خیام‌خوانی و بهره‌گیری از تحلیل ساختاری برای تدوین یک نقشه راه عملیاتی و استراتژی‌های بنیادین و اولویت‌بندی شده است. این رویکرد، به‌جای تکیه بر راهکارهای کیفی و پراکنده، ابزاری منسجم و عملیاتی برای احیای فرهنگی و کالبدی بافت تاریخی بوشهر در اختیار مدیران شهری قرار می‌دهد. یافته‌های تحقیق می‌تواند راهنمای ارزشمندی برای سیاست‌گذاران نهادهای محلی در جهت سیاست‌گذاری یکپارچه، تقویت سرمایه اجتماعی، و بهره‌برداری پایدار از دارایی‌های فرهنگی شهر باشد.

این پژوهش به دلیل نو بودن موضوع، عمدتاً بر تدوین نقشه راه کلی و اولویت‌بندی استراتژی‌های بنیادین تمرکز دارد؛ در نتیجه، فاقد ارزیابی‌های کمی و عملیاتی دقیق، شامل تحلیل هزینه‌ها، زمان‌بندی، بررسی کمبودهای ساختاری موجود و ساختار ارگان‌های وابسته می‌باشد. همچنین، با توجه به روش‌شناسی اتخاذشده، روایت‌ها و نظرات جوامع محلی و ذینفعان اجتماعی در تحلیل‌ها دخیل نشده است. پیشنهاد می‌شود تحقیقات آتی، به بررسی دقیق‌تر جایگاه و نقش مشارکت اجتماعی در رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در بافت تاریخی بوشهر پرداخته شود. همچنین انجام مطالعات بلندمدت پس از اجرای استراتژی‌های اولیه می‌تواند گزینه‌ای ارزشمند برای پژوهش‌های آینده باشد.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمامی مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند هیچ‌گونه تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان مراتب تشکر و قدردانی خود را از تمامی افرادی که در انجام این پژوهش یاری‌رسان بودند، به‌ویژه آنانی که در ارزیابی و ارتقای کیفیت مقاله نقش مؤثری داشتند، ابراز می‌دارند.

منابع

- بزرگ نیا، مهدی؛ استعلاجی، علیرضا و شیخ اعظمی، علی. (۱۴۰۱). تبیین نقش پروژه‌های محرک توسعه در بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری (نمونه موردی: منطقه ۱۱ شهر تهران). *مجله شهر پایدار*، ۵(۲)، ۱۶۵-۱۴۵. <https://doi.org/10.22034/jsc.2021.266028.1390>
- تسلیمی، علی. (۱۳۹۱). *رباعی‌های خیام و نظریه کمیت زمان*. تهران: کتاب عامه.
- علی‌الحسابی، مهران و مزارعی، محبوبه. (۱۴۰۱). شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر با رویکرد گردشگری فرهنگ‌مبنا. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۷(۵۹)، ۷۴-۳۹. <https://doi.org/10.22054/tms.2022.69606.2745>
- لطفی، سهند. (۱۳۸۹). بازآفرینی شهری فرهنگ‌مبنا: تأملی بر بن‌مایه‌های فرهنگی و کنش بازآفرینی. *نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی*، ۴۵(۴۵)، ۶۰-۴۷. <https://doi.org/20.1001.1.22286020.1390.3.45.5.7>
- قلمبر دزفولی، راما و لایینی، سپیده. (۱۴۰۱). عوامل مؤثر بر خلق ارزش جهت تعیین نقش و عملکردهای محرک توسعه در بافت‌های تاریخی با تأکید بر بازآفرینی شهری مورد مطالعه: محدوده تاریخی منطقه ۱۱ شهر تهران. *مجله شهر پایدار*، ۵(۳)، ۱۶۱-۱۷۵. <https://doi.org/10.22034/jsc.2021.222890.1213>
- مامفورد، لوئیس. (۱۳۸۵). *فرهنگ شهرها*. ترجمه عارف اقوامی مقدم، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، تهران.
- مرادی، فاطمه؛ زرابادی، زهرا سادات سعیده و ماجدی، حمید. (۱۳۹۸). واکاوی اصول بازآفرینی شهری فرهنگ-مبنا با رویکرد ارتقای رقابت‌پذیری. *باغ نظر*، ۱۶(۷۰)، ۵-۱۶. <https://doi.org/10.22034/bagh.2019.84923>
- مرزبان، احسان و مرزبان، مصطفی. (۱۴۰۱). توسعه گردشگری موسیقی در ایران تحلیلی ساختاری: مطالعه موردی: استان بوشهر. *فصلنامه علمی-پژوهشی گردشگری و توسعه*، ۱۱(۲)، ۲۰۲-۱۸۳. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.277314.2296>

References

- Alalhesabi, M., & Mazarei, M. (2022). Identifying the tourism route in the historical context of Bushehr with the culture-based tourism approach. *Tourism Management Studies*, 17(59), 39–74. <https://doi.org/10.22054/tms.2022.69606.2745> [in Persian]
- Austin, T. (2012). *Culture-led city regeneration: Design methodologies*. Central Saint Martins College of Arts and Design, University of the Arts London.
- Baker, S., Bennett, A., & Homan, S. (2009). Cultural precincts, creative spaces giving the local a musical spin. *Space and Culture*, 12(2). <https://doi.org/10.1177/1206331208314615>
- Bianchini, F. (1993). Remaking European cities: The role of cultural policies. In F. Bianchini & M. Parkinson (Eds.), *Cultural policy and urban regeneration: The West European experience*. Manchester University Press.
- Binns, L. (2005). *Capitalising on culture: An evaluation of culture-led urban regeneration policy*. Futures Academy, Dublin Institute of Technology.
- Blessi, G. T., Tremblay, D., Sandri, M., & Pilati, T. (2012). New trajectories in urban regeneration processes: Cultural capital as a source of human and capital accumulation—Evidence from the case of Tohu in Montreal. *Cities*, 29, 397–407. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.12.001>
- Bozorgnia, M., Estalaji, A., & Sheikhezami, A. (2022). Explaining the role of development stimulus projects in the regeneration of worn-out urban structures the Case study of District 11 of Tehran. *Journal of Sustainable City*, 5 (2), 145-164. <https://doi.org/10.22034/JSC.2021.266028.1390> [in Persian]
- Cantillon, Z., Baker, S., & Chalk, L. (2023). Leveraging popular music heritage as sustainable cultural infrastructure in small cities. *International Journal of Cultural Policy*, 29(6), 716–732. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2138365>
- Chapain, C., Sagot-Duvauroux, D., 2018. Cultural and creative clusters—a systematic literature review and a renewed research agenda. *Urban Res. Pract.* 0 (0), 1–30. <https://doi.org/10.1080/17535069.2018.1545141>
- Chiu, Y., Lee, M.S., Wang, J.W., 2019. Culture-led urban regeneration strategy: an evaluation of the management strategies and performance of urban regeneration stations in Taipei City. *Habitat Int.* 86 (December 2018), 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.01.003>.
- Cohen, S. (2015). *Cityscapes*. In *The Routledge reader on the sociology of music*.
- Dan-Dan, F., & Se-Hwa, K. (2019). The study on the residential space in culture-led urban regeneration: A case study of residential space in Henan. *International Symposium on Architecture Research Frontiers and Ecological Environment (ARFEE 2018)*. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/20197901005>
- Darchen, S., & Simon, G. (2022). ‘Transitory urbanism’ for the creative industries in a top-down regeneration process (Nantes, France). *European Planning Studies*, 30(10), 2084–2101. <https://doi.org/10.1080/09654313.2021.2024149>.
- Della Spina, L. (2019). Multidimensional Assessment for “Culture-Led” and “Community-Driven” Urban Regeneration as Driver for Trigger Economic Vitality in Urban Historic Centers. *Sustainability*, 11, 7237. <https://doi.org/10.3390/su11247237>
- Evans, G., & Shaw, P. (2004). *The contribution of culture to regeneration in the UK: A review of evidence*. London Metropolitan University.
- Evans, J., & Jones, P. (2008). Rethinking sustainable urban regeneration: Ambiguity, creativity, and the shared territory. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 40(6), 1416–1434. <https://doi.org/10.1068/a39293>
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class and How It’s Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*; Basic Books: New York, NY, USA.
- Ghalambordezfooly, R., & Laieni, S. (2022). Factors Affecting Value Creation in Historical Areas with Emphasis on Urban Regeneration the Case Study of Historical area of District 11 of Tehran. *Journal of Sustainable City*, 5 (3), 161-175. <https://doi.org/10.22034/JSC.2021.222890.1213>[in Persian]

- Gibson, C., & Homan, S. (2004). Urban redevelopment, live music and public space: Cultural performance and the re-making of Marrickville. *International Journal of Cultural Policy*, 10(1), 67–84. <https://doi.org/10.1080/1028663042000212337>
- Griffiths, R., Bassett, K., & Smith, I. (2003). Capitalising on culture: Cities and the changing landscape of cultural policy. *Policy and Politics*, 31(2), 153–169. <https://doi.org/10.1332/030557303765371654>
- Grodach, C., & Loukaitou-Sideris, A. (2007). Cultural development strategies and urban revitalization: A survey of US cities. *International Journal of Cultural Policy*, 13(4), 349–370. <https://doi.org/10.1080/10286630701683235>
- Gunay, Z., & Dokmeci, V. (2011). Culture-led regeneration of Istanbul waterfront: Golden Horn Cultural Valley Project. *Cities*, 29, 213–222. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.08.010>
- Landry, C., Greene, L., Matarasso, F., & Bianchini, F. (1996). *The art of regeneration: Urban renewal through cultural activity* (A Comedia Report). Comedia.
- Lee, C. H. (2012). *Culture-led regeneration: An opportunity for sustainable urban regeneration in Hong Kong?* HKU Theses Online, University of Hong Kong.
- Lotfi, S. (2010). Culture-led regeneration: A reflection upon cultural fundamentals and the act of regeneration. *Journal of Fine Arts – Architecture and Urban Planning*, (45), 47–60. <https://doi.org/20.1001.1.22286020.1390.3.45.5.7> [in Persian]
- Marzban, E., & Marzban, M. (2022). Development of music tourism in Iran: A structural analysis (Case study: Bushehr province). *Journal of Tourism and Development*, 11(2), 183–202. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.277314.2296> [in Persian]
- Montgomery, J. (2003). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. Part 1: Conceptualising cultural quarters. *Planning, Practice & Research*, 18(4), 293–306. <https://doi.org/10.1080/1561426042000215614>
- Moradi, F., Zarabadi, Z. S. S., & Majedi, H. (2019). An exploratory study of culture-led urban regeneration principles with the approach of competitiveness promotion. *Bagh-e Nazar*, 16(70), 5–16. <https://doi.org/10.22034/bagh.2019.84923> [in Persian]
- Mumford, L. (2006). *The culture of cities*. (A. Aghvami Moghadam, Trans). Tehran: Center for Urban Planning and Architecture Studies. [in Persian]
- Murray, C. (2001). *Making sense of place: New approaches to place marketing*. Bournes Green: Comedia (in association with the International Cultural Planning and Policy Unit, De Montfort University, Leicester).
- Nazlabadi, E., Maknoon, R., Alavi Moghaddam, M., & Daigger, G. (2023). A novel MICMAC approach for cross-impact analysis with application to urban water/wastewater management. *Expert Systems with Applications*, 230, 122–145. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.120667>
- Northall, P., Bradford, V. (2007). *Culture led regeneration & local art communities*. CLES, 1–9.
- Paiola, M. (2008). Cultural events as potential drivers of urban regeneration: An empirical illustration. *Industry and Innovation*, 15(5), 513–529. <https://doi.org/10.1080/13662710802373916>
- Park, G. (2014). The role of cultural development in urban strategy: The Hub City of Asian Culture in Gwangju, Korea [Doctoral dissertation, University of Leicester]. University of Leicester, School of Museum Studies.
- Peck, J. (2005). Struggling with the Creative Class. *Int. J. Urban Reg. Res.* 29, 740–770. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2005.00620.x>
- Micelli, E., Campagnari, F., Lazzarini, L., Ostanel, E., & Pedri Stocco, N. (2024). They like to do it in public: A quantitative analysis of culture-led regeneration projects in Italy. *Sustainability*, 16(6), 2409. <https://doi.org/10.3390/su16062409>.
- Pourzakarya, M., & Bahramjerdi, S. F. N. (2019). Towards developing a cultural and creative quarter: Culture-led regeneration of the historical district of Rasht Great Bazaar, Iran. *Land Use Policy*, 89, 104218. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104218>
- Quinn, B. (2005). Arts festivals and the city. *Urban Studies*, 42(5–6), 927–943. <https://doi.org/10.1080/00420980500107250>
- Richards, G., & Palmer, R. (2010). *Eventful cities: Cultural management and urban revitalisation*. Elsevier.

- Sargent, J. (2006). *Culture at the heart of regeneration: A North East perspective*. Newcastle: Culture North East.
- Scott, A. J. (2000). *The cultural economy of cities: Essays on the geography of image-producing industries*. Sage.
- Seman, M. (2010). How a music scene functioned as a tool for urban redevelopment: A case study of Omaha's Slowdown project. *City, Culture and Society*, 1(4), 207–215. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2011.01.001>
- Skot-Hansen, D., Hvenegaard Rasmussen, C., & Jochumsen, H. (2013). The role of public libraries in culture-led urban regeneration. *New Library World*, 114(1/2), 7–19. <https://doi.org/10.1108/03074801311291929>
- Smith, M. K. (2007). Towards a cultural planning approach to regeneration. In M. Smith (Ed.), *Tourism, culture and regeneration*. CAB International. <https://doi.org/10.5555/20083052567>
- Taslimi, A. (2012). *Khayyam's quatrains and the theory of the quantity of time*. Tehran: Ketab-e Ameh. [in Persian]
- The role of culture-led regeneration in place transformation. (2025). In OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Working Papers. <https://doi.org/10.1787/4d302bfc-en>.
- Tomiuc, A. (2016). Development strategies and cultural policies in Romania: The case of Cluj-Napoca. *Journal of Urban Cultural Studies*, 40, 145–165.
- Toolis, E. E. (2017). Theorizing critical placemaking as a tool for reclaiming public space. *American Journal of Community Psychology*, 59, 1–2. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12118>
- Vickery, J. (2007). *The emergence of culture-led regeneration: A policy concept and its discontents*. Coventry: University of Warwick.
- Wansborough, M., & Mageean, A. (2010). The role of urban design in cultural regeneration. *Journal of Urban Design*, 5(2), 181–197. <https://doi.org/10.1080/713683962>
- Yiwei, W. (2009–2010). *Urban regeneration through culture-led creativity*. Milan: Polytechnic University of Milan.
- Zukin, S. (1987). Gentrification: Culture and capital in the urban core. *Annual Review of Sociology*, 13, 129–147. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.13.080187.001021>
- Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*; Blackwell: Cambridge, MA, UK.